

ПЕДАГОГІКА ЗА КОРДОНОМ: ІННОВАЦІЇ ТА ДОСВІД

УДК 378 (477): (1-4): 811.111

Н. М. Авшенюк

ТИПОЛОГІЯ ФОРМ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В РОЗВИНЕНИХ АНГЛОМОВНИХ КРАЇНАХ

У більшості країн світу, особливо в тих, що перебувають на перехідному етапі економічного розвитку, стрімко зростає попит на післясередню освіту, зокрема на програми професійної підготовки висококваліфікованих фахівців. Це спричинено кількома чинниками, серед яких найзначущими є: демографічні зміни, збільшення кількості випускників середніх навчальних закладів, утвердження навчання впродовж життя та розвиток знаннево орієнтованої економіки. Постійне зростання попиту відповідно ставить виклики перед можливостями державного сектору вищої освіти на задоволення наявних потреб. Така ситуація сприяє пошуку альтернативних шляхів надання освітніх послуг, що призводить до розвитку приватного освітнього сектору, посиленню впливу дистанційної освіти на основі сучасних інновацій в інформаційно-комунікаційних технологіях, а також становленню нових форм транснаціональної вищої освіти.

Явище, котре називають „транснаціональною вищою освітою”, стосується руху людей, програм, інституцій, знання, ідей, проектів та послуг крізь національні кордони. На нашу думку, найповніше визначення транснаціональної вищої освіти представлено в спільному документі ЮНЕСКО й ОЕСР „Керівні вказівки щодо якісного надання транснаціональної вищої освіти” (2005 р.), зокрема: „... вища освіта, що відбувається в умовах, де викладачі, студенти, програми, курси, інституції перетинають національні юрисдикційні кордони. Транснаціональна вища освіта передбачає вищу освіту, що надається державним чи приватним, неприбутковим або прибутковим провайдером. Вона передбачає багато варіантів реалізації в континуумі від фізичної присутності (різні форми особистісної та інституційної мобільності) до дистанційного навчання (використання низки технологій, включаючи е-навчання)” [1, с. 12].

Статистичні дані, оприлюднені у Звіті Міжнародної програми розвитку освіти Австралії „Глобальна мобільність студентів 2025”, прогнозують глобальне посилення попиту на міжнародні освітні послуги з 1,8 мільйона студентів у 2000 р. до 7,2 мільйонів у 2025 р. [2, с. 3]. Дослідження Світового Банку красномовно демонструють суттєву перевагу англомовних країн у навчанні студентів за моделлю індивідуальної академічної мобільності, а саме: Австралія, Велика Британія, Канада й США зараховують до своїх університетів 50 % іноземних студентів з усього світу; 70 % студентів з Азійського й Тихоокеанського регіонів здобувають

вищу освіту в Австралії, Великій Британії, США; 40 % європейських студентів їдуть на навчання до англомовних країн; Велика Британія приймає на післядипломне навчання найбільшу кількість європейських студентів; США зараховує на докторські програми більше іноземних студентів, ніж усі разом країни-члени ОЕСР [3, с. 115 – 116]. Дослідники цього феномену (Ф. Альтбах, Р. Г'юз, Дж. Найт) переконані, що одним з головних чинників такої атракції слід розглядати широке міжнародне визнання успішних академічних систем розвинених англомовних країн [4, с. 299]. Очевидно, що кількість студентів, котрі навчаються в зарубіжжі збільшуватиметься й надалі, однак залишається нез'ясованим, яка частина прогнозованого попиту на транснаціональні освітні послуги буде забезпечена завдяки особистісній мобільності, а яка – іншими формами транснаціональної вищої освіти. Адже аналіз статистичної, нормативної, методичної літератури свідчить, що паралельно з посиленням студентської мобільності відбувається суттєве підвищення кількості академічних програм та інституцій – провайдерів освітніх послуг, що перетинають національні кордони для поширення навчальних курсів серед студентської молоді в країнах їхнього проживання.

Отже, метою статті є розкриття різних форм й способів реалізації транснаціональної освіти, а також характеристика основних типів провайдерів транснаціональних освітніх послуг. На нашу думку, вдумливе вивчення основних елементів та вимірів транснаціональної вищої освіти допоможе науковому обґрунтуванню цього феномену як національного механізму розвитку соціально-економічного потенціалу будь-якої країни.

Для узагальнення суті транснаціональної освіти ад'юнкт-професор Торонтського університету Джейн Найт розробила її структуру, котра представлена чотирма основними компонентами [5, с. 20]. До *першого компоненту* транснаціональної освіти належить міжнародне пересування студентів, професорсько-викладацького корпусу, науковців та експертів. Тобто ми можемо узагальнено назвати її особистісною або фізичною мобільністю індивідів. Студентська мобільність передбачає декілька варіантів, а саме: вони можуть пройти повний курс навчання й отримати ступінь за кордоном, узяти участь у короткостроковому навчанні в іншій країні, зареєструватися на практику або інтернатуру за програмою обмінів тощо. Водночас, викладачі, науковці та експерти здебільшого проводять за кордоном науково-викладацьку діяльність, надають консультаційні, експертні й дорадчі послуги.

Другим компонентом транснаціональної вищої освіти є міжнародна мобільність навчальних програм. Викладання будь-якої програми здійснюється на основі угод про співпрацю між іноземним та локальним вищим навчальним закладом або може бути самостійною ініціативою іноземного провайдера освітніх послуг. Програми можуть надаватися дистанційно, очно та за змішаною моделлю. У деяких випадках програмно-методичне забезпечення та кваліфікаційне тестування надається іноземним навчальним закладом, а викладання й організаційне забезпечення навчання

здійснюється частково або повністю місцевим закладом. Подекуди закордонний провайдер освітніх послуг несе повну відповідальність за реалізацію навчальної програми, однак може мати місцевого партнера, що надає інвестиції в організацію навчального процесу.

Третій компонент транснаціональної вищої освіти представлений навчально-освітніми інституціями, тобто провайдерами освітніх послуг, до складу яких входять усі типи вищих навчальних закладів, компаній та корпорацій, залучених до міжнародної освіти. Ключовою характеристикою цієї категорії є те, що інституції фізично або віртуально переміщуються на територію країни-реципієнта освітніх послуг. За одним сценарієм переміщення інституції передбачає наявність ґрунтового переліку програм та академічно-адміністративної підтримки освітніх послуг, що надаються. Провайдер може заснувати філію кампусу або повноцінний заклад. За іншим сценарієм – провайдер переміщується шляхом поглинання або об'єднання з місцевою навчальною інституцією.

До *четвертого компоненту* транснаціональної вищої освіти аналітики зараховують широке коло освітніх проектів та послуг, що діють у межах міжнародного освітнього простору і є частиною досліджуваного феномену. До їх переліку входять різноманітні ініціативи щодо розробки спільних курикулумів, проведення досліджень, здійснення бенчмаркінгу, надання технічної допомоги та асистування, створення платформ для е-освіти, професійного розвитку та інших видів діяльності, спрямованих на розвиток потенціалу, особливо у сфері інформаційних технологій. Усі зазначені проекти можуть здійснюватися як частина донорської допомоги, академічної співпраці та комерційних контрактів.

Розкриємо детальніше типологію другої та третьої категорій, котрими представлена інституційна мобільність у транснаціональному освітньому просторі. Швидкий темп кількісного зростання різних провайдерів, що пропонують навчальні програми й курси професійної підготовки, спричинив певний хаос та невизначеність у їх ідентифікації, що спонукає експертів розробляти класифікаційні системи й типології для розпізнавання нових „гравців” у досліджуваному нами міжнародному просторі. Зростання в глобальному масштабі потреби у вищій освіті призвело до збільшення різноманітності транснаціональних провайдерів освітніх послуг. Дослідники зазначеної проблеми розподіляють усіх провайдерів на дві категорії:

1) традиційні інституції вищої освіти, що орієнтуються на навчання, викладання, науково-дослідну роботу й надання просвітницьких послуг суспільству;

2) нові або альтернативні провайдери з пріоритетним напрямом на навчально-викладацькій діяльності й наданні освітніх послуг [6, с. 27].

Зазвичай, до *традиційних інституцій вищої освіти* належать державні неприбуткові, приватні прибуткові та неприбуткові навчальні заклади. Варто зауважити, що багато країн мають змішану систему державного й приватного фінансування закладів вищої освіти, що

спричинило певне розмивання самого розуміння державних і приватних навчальних інституцій. З одного боку, за рахунок приватних коштів частково фінансуються державні університети, котрі, у свою чергу, залучені до прибуткової комерційної діяльності. З іншого – у більшості країн приватні університети мають право на державне фінансування й часто здійснюють неприбуткові соціальні проекти.

Нові або альтернативні провайдери відрізняються за своєю суттю, але часто описуються як компанії чи консорціуми, що надають освітні послуги у вигляді навчальних програм професійної підготовки на платній основі задля отримання прибутку. Як свідчить аналіз статистичних досліджень, такі провайдери здебільшого орієнтовані на розробку й впровадження навчальних курсів та програм професійної підготовки, що передбачають науково-дослідну діяльність. Прикладами таких провайдерів можуть слугувати спеціальні навчальні заклади у структурі всесвітньовідомих торговельних компаній „Apollo” (США), „Informatics” (Сінгапур), „Artech” (Індія); медіа компаній „Pearson” (Велика Британія), „Thomson” (Канада); корпоративні університети компаній „Motorola” та „Toyota”, а також мережі університетів, професійних асоціацій тощо. Нові провайдери транснаціональної освіти можуть бути як фізичними, так і віртуальними інституціями, що доповнюють, співпрацюють, співіснують або конкурують з місцевими вищими навчальними закладами.

Транснаціональна інституційна мобільність провайдерів визначається Дж. Найт як „фізичне переміщення освітнього провайдера (інституція, мережа, компанія) крізь національні кордони з метою надання освітніх послуг (навчальні програми, курси професійної підготовки) студентам або іншим клієнтам” [5, с. 23]. До інституційної мобільності також належить і програмна мобільність, різниця між якими полягає в масштабах, рівнях і можливостях охоплення освітніми послугами, що надаються, а також локальною присутністю та розміром інвестицій зарубіжних провайдерів. Тобто, за умови програмної мобільності локальна присутність іноземного навчального закладу може бути обмеженою, а кредити й кваліфікації присуджуються ним завдяки само-акредитації або спеціальним методам зарубіжної чи місцевої акредитації.

Типовими формами транснаціональної інституційної мобільності провайдерів є такі:

1. *Зарубіжний кампус* – здійснення освітніх програм у ВНЗ – філії або кампусі, на який розповсюджуються права власності зарубіжного постачальника певної програми. Тобто, провайдер з країни А створює філію свого кампусу в країні Б з метою розповсюдження навчальних програм і курсів для місцевих студентів країни Б. Кваліфікацію присуджує навчальний заклад з країни А.

2. *Незалежна інституція* – зарубіжний провайдер з країни А створює в країні Б окремий вищий навчальний заклад для надання навчальних програм і курсів, а також присвоєння кваліфікації. Як правило, у країні А подібного навчального закладу не існує.

3. *Поглинання / об'єднання* – зарубіжний провайдер з країни А частково або повністю купує місцевий вищий навчальний заклад в країні Б.

4. *Корпоративний / афілійований підрозділ* – різні типи державних і приватних, традиційних та нових, місцевих та зарубіжних провайдерів співробітничать на основі інноваційного партнерства для створення мереж чи підрозділів з метою розповсюдження навчальних програм і курсів на дистанційній чи очній основі в зарубіжній країні або в тій, де провайдер зареєстрований.

5. *Навчальний центр* – зарубіжний провайдер з країни А створює навчальний центр у країні Б для надання підтримки студентам, котрі навчаються за його програмами. Навчальний центр може бути незалежним або співпрацювати з локальним провайдером у країні Б.

6. *Віртуальний університет* – провайдер з країни А розповсюджує навчальні курси і програми для студентів у різних країнах світу шляхом дистанційної освіти, використовуючи, переважно, Інтернет-технології без надання особистої, віч-на-віч, допомоги.

Транснаціональна мобільність програм визначається Дж. Найт як „фізичне або віртуальне переміщення індивідуальних навчальних програм і програм професійної підготовки крізь національні кордони за допомогою людей та ІКТ. Кредити для отримання кваліфікації можуть надаватися закордонним провайдером – власником програми або його афілійованим місцевим ВНЗ – партнером, також існує практика спільного зарахування кредитів” [5, с. 25]. Найбільш популярними формами транснаціональної програмної мобільності є франчайзинг, твіннінг, артикуляція, валідація/авторизація, програми присудження подвійних/спільних ступенів, зокрема:

1. *Франчайзинг* – надання зарубіжному провайдеру (навчальному закладу чи юридичній особі) виключних прав на здійснення власної освітньої програми за кордоном.

2. *Твіннінг* – угода, за якої провайдер з країни постачальниці освітніх послуг А співпрацює з провайдером, розміщеним у країні Б з метою створення системи, котра дозволяє студентам відвідувати курси й отримувати кредити в обох країнах або в кожній країні окремо.

3. *Програми присудження подвійних/спільних дипломів* – співробітництво між провайдерами вищої освіти декількох країн щодо розробки та запровадження в навчальний процес програм, після завершення навчання на яких студент отримує кваліфікацію від кожного університету або спільну від обох ВНЗ.

4. *Артикуляція* – різні типи артикуляційних угод між провайдерами, розміщеними в різних країнах дозволяють студентам отримувати кредити за навчальними програмами чи курсами підготовки, котрі пропонують усі заклади-партнери угоди. Така система сприяє тому, що студентам зараховуються кредити за зроблену роботу одним провайдером (у країні А), а кваліфікація за сукупністю кредитів присуджується іншим провайдером (у країні Б).

5. *Валідаційна угода* – освітня програма, що здійснюється національним провайдером за кордоном без створення нової юридичної особи, після завершення якої видається диплом ВНЗ – постачальника програми.

6. *Електронне або дистанційне навчання* – заходи, за яких провайдери постачають програми й курси студентам у різні країни за допомогою дистанційного та віртуального навчання.

Отже, представлена типологія транснаціональних провайдерів та різні заходи й способи надання освітніх послуг за межами національно визнаних кордонів ілюструє всю різноманітність і різнорідність видів освітніх послуг та методів їх реалізації, провайдерів та фізичних осіб, які задіяні в процесах індивідуальної й інституційної мобільності, що в цілому формують масштабну індустрію під назвою „транснаціональна вища освіта”. Академічна мобільність студентів, професорів, знань і цінностей завжди була характерною рисою вищої освіти протягом століть, однак нині вона набула безпрецедентного масштабу й швидкості. Крім того, лише за останні декілька десятиліть з’явилася й утверджується нова форма мобільності – інституційна мобільність програм та провайдерів шляхом фізичного чи віртуального перетину юридичних кордонів держав. Усе це надає багато нових можливостей, насамперед, для розширення доступу до вищої освіти; для створення стратегічних альянсів між країнами та регіонами; для вироблення й обміну новими знаннями; для мобільності випускників ВНЗ та висококваліфікованих фахівців; для розвитку людських ресурсів та внутрішнього інфраструктурного потенціалу країн; для накопичення прибутків; для поліпшення якості вищої освіти; для посилення взаєморозуміння між націями тощо.

Як бачимо, перелік потенційних вигод і переваг довгий та різноманітний, однак на протипагу йому існують й прогнозовані ризики, зокрема: збільшення кількості низькоякісних чи шахрайських провайдерів; потенційне зниження державного фінансування, якщо іноземні провайдери сприятимуть розширенню доступу до вищої освіти; нестабільне надання освітніх послуг іноземними провайдерами, якщо їх прибутки будуть низькими; невизнання місцевими ВНЗ та роботодавцями зарубіжних кваліфікацій і дипломів; елітарність вищої освіти для тих, хто може дозволити собі навчатися в транснаціональних інституціях; посилення впливу англійської мови як мови міжнародної освіти й професійної підготовки; недосягнення цілей національної освітньої стратегії окремих країн, пов’язаної з розвитком транснаціональної освіти. Проте варто зазначити, що характер потенційних переваг і ризиків залежить від обраної стратегії розвитку транснаціональної вищої освіти в країні (країна-постачальник чи споживач освітніх послуг); від рівня соціально-економічного розвитку країни (розвинена чи така, що розвивається); від категорії учасників транснаціональної вищої освіти (студенти, викладачі, навчальні інституції, компанії, роботодавці та ін.).

Список використаної літератури

1. UNESCO/OECD Guidelines for quality provision in cross-border higher education (Lignes directrices pour des prestations de qualité dans l'enseignement supérieur transfrontalier). – OECD: Paris, 2005. – 20 p.
2. **Global Student Mobility 2025: Forecasts of the Global Demand for International Higher Education.** – International Development Programme Education Australia: Canberra, September 2002. – 6 p.
3. **Hughes R.** Internationalization of Higher Education and Language Policy: Questions of Quality and Equity / Rebecca Hughes // Higher Education Management and Policy. – 2008. – Vol. 20. – № 1. – P. 111 – 128.
4. **Altbach P., Knight J.** The Implementation of Higher Education: Motivations and Realities / Phillip Altbach, Jane Knight // Journal of Studies in International Education. – 2007. – Vol. 11. – № 3/4 (Fall/Winter) – P. 290 – 305.
5. **Knight J.** Higher Education Crossing Borders: a Guide to the Implication of the GATS for Cross-border Education / J. Knight. – Paris: UNESCO; Commonwealth of Learning, 2006. – 76 p.
6. **Knight J.** Cross-border Tertiary Education: An Introduction / Jane Knight. – Cross-border Tertiary Education: a Way towards Capacity Development. – OECD/The World Bank, 2007. – P. 21 – 46.

Авшенюк Н. М. Типологія форм транснаціональної вищої освіти в розвинених англomовних країнах

У статті розкрито сутність явища „транснаціональна вища освіта” на основі опрацювання статистичної, нормативної і методичної літератури. Представлено чотирикомпонентну структуру транснаціональної вищої освіти (індивідуальна мобільність, програмна мобільність, інституційна мобільність; проектна мобільність) з огляду на досліджуваний феномен як механізм сталого розвитку соціокультурного потенціалу країн. Здійснено аналіз основних форм транснаціональної мобільності програм і провайдерів освітніх послуг.

Ключові слова: транснаціональна вища освіта, типологія форм транснаціональної вищої освіти, інституційна та індивідуальна мобільність.

Авшенюк Н. Н. Типология форм транснационального высшего образования в развитых англоязычных странах

В статье раскрыта сущность феномена „транснациональное высшее образование” на основе изучения статистической, нормативной и методической литературы. Представлена четырехкомпонентная структура транснационального высшего образования (индивидуальная мобильность, программная мобильность, институциональная мобильность, проектная мобильность) как механизм стабильного развития социокультурного потенциала стран. Проанализированы основные формы транснациональной мобильности программ и провайдеров образовательных услуг.

Ключевые слова: транснациональное высшее образование, типология форм транснационального высшего образования, институциональная и индивидуальная мобильность.

Avshenyuk N. M. Typology of Transnational Higher Education Forms in the Developed Anglophone Countries

The article is devoted to the substantiation of a nature of phenomenon „transnational higher education” on the bases of statistical, normative and methodological literature analyze. In it the four components of transnational higher education structure (individual mobility, programme mobility, institutional mobility, and project mobility) is revealed as a mechanism of sustainable development of countries’ socio-cultural capacity. The main forms of transnational mobility of programme and providers are analyzed.

Key words: transnational higher education, typology of transnational higher education, individual mobility, institutional mobility.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 37.013.74

Я. М. Бельмаз

ПРОГРАМА „ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧЕНИХ” ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ШЛЯХ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ (ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)

Сучасний етап розвитку національної вищої освіти на порядок денний ставить питання підготовки нової генерації викладачів вищої школи, які б відповідали вимогам сучасного суспільства.

Викладач вищого навчального закладу – це високоінтелектуальний спеціаліст з комунікативними вміннями, організаторськими здібностями, професійно необхідними знаннями. Він має бути готовим до різних видів діяльності, наприклад, таких, як:

- реалізація основних освітніх програм та навчальних планів на рівні, що відповідає державним освітнім стандартам вищої професійної освіти;
- розробка та використання сучасних освітніх технологій, вибір оптимальної стратегії викладання;
- виявлення взаємозв’язків науково-дослідницького та навчального процесів у вищій школі, використання власних наукових досліджень для вдосконалення освітнього процесу;